

GYOTE DAVRIDA SENTIMENTALIZMNING SHAKLLANISH OMILLARI

Niyazova Munira Jumanazarovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada XVIII asr nemis adabiyotida sentimentalizm oqimining shakllanish omillari Gyote ijodi misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda sentimentalizmning yuzaga kelishiga ta'sir ko'rsatgan ijtimoiy-siyosiy muhit, falsafiy qarashlar, adabiy an'analar va madaniy tafakkurdagi o'zgarishlar ilmiy asosda yoritiladi. Ayniqsa, inson qalbi, ichki kechinmalari va hissiy dunyosining adabiyot markaziga chiqishi sentimentalizmning asosiy estetik xususiyati sifatida baholanadi. Gyotening "Yosh Verterning iztiroblari" asari sentimentalizmning yorqin namunasi sifatida ko'rib chiqilib, uning keyingi adabiy oqimlar, xususan, romantizm rivojiga ta'siri asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari Gyote davrida sentimentalizmning shakllanishi murakkab va ko'p omilli jarayon ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: sentimentalizm, Gyote, XVIII asr nemis adabiyoti, hissiyot, inson qalbi, "Yosh Verterning iztiroblari".

Аннотация. В статье анализируются факторы формирования сентиментализма в немецкой литературе XVIII века на примере творчества Иоганна Вольфганга Гёте. Рассматриваются социально-исторические условия, философские идеи, литературные традиции и культурные изменения, повлиявшие на становление данного направления. Особое внимание уделяется роли чувств, внутреннего мира человека и эмоциональных переживаний как ключевых эстетических принципов сентиментализма. Произведение Гёте «Страдания юного Вертера» анализируется как одно из наиболее ярких проявлений данного направления, а также как важный этап на пути к

формированию романтизма. Сделан вывод о том, что сентиментализм эпохи Гёте является сложным и многогранным литературным явлением.

Ключевые слова: сентиментализм, Гёте, немецкая литература XVIII века, эмоции, внутренний мир человека, “Страдания юного Вертера”.

Annotation. The article analyzes the factors that contributed to the formation of sentimentalism in eighteenth-century German literature through the works of Johann Wolfgang von Goethe. The study examines social and historical conditions, philosophical ideas, literary traditions, and cultural changes that influenced the emergence of this literary movement. Special attention is paid to emotions, the inner world of the individual, and personal feelings as core aesthetic principles of sentimentalism. Goethe’s novel *The Sorrows of Young Werther* is considered a key example of the movement and an important transitional work leading to Romanticism. The results demonstrate that sentimentalism during Goethe’s era was a complex and multifaceted literary phenomenon.

Keywords: sentimentalism, Goethe, eighteenth-century German literature, emotions, inner world, *The Sorrows of Young Werther*.

Kirish.

XVIII asr Yevropa adabiyoti tarixida sentimentalizm oqimi inson qalbi, ichki kechinmalari va hissiy dunyosiga chuqur e’tibor qaratgani bilan ajralib turadi. Ayniqsa, nemis adabiyotida bu oqimning shakllanishi va rivojlanishida Gyote ijodi alohida o‘rin egallaydi. Ushbu maqolaning maqsadi Gyote yashab ijod qilgan davrda sentimentalizmning paydo bo‘lishi va shakllanishiga ta’sir ko‘rsatgan asosiy ijtimoiy, falsafiy, madaniy va adabiy omillarni tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot jarayonida tarixiy-adabiy tahlil, qiyosiy yondashuv va matnlararo tahlil usullaridan foydalanildi[1]. Asosiy manba sifatida Gyotening badiiy asarlari, xususan, “Yosh Verterning iztiroblari”, shuningdek, XVIII asr nemis adabiy-madaniy muhiti haqidagi ilmiy tadqiqotlar o‘rganildi.

Metodlar.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sentimentalizmning shakllanishida eng avvalo ijtimoiy omillar muhim rol o'ynagan. XVIII asr oxirlarida Germaniya mayda knyazliklarga bo'lingan, ijtimoiy tengsizlik kuchli bo'lgan, shaxs erkinligi esa cheklangan edi. Yosh ziyolilar jamiyatdagi qat'iy ierarxiya, rasmiyatchilik va sovuqqon aqlparastlikka qarshi ichki norozilikni his qila boshladilar. Aynan shu holat inson qalbini, uning tabiiy his-tuyg'ularini adabiyot markaziga olib chiqishga undadi. Sentimentalizm shu ma'noda jamiyatdagi ruhiy bosimga qarshi estetik norozilik shakli sifatida yuzaga keldi. Gyote ham bu davr yoshlarining kayfiyatini chuqur his etgan va o'z asarlarida shaxsning ichki erkinligini ulug'lagan ijodkor sifatida namoyon bo'ldi[2].

Sentimentalizm shakllanishining yana bir muhim omili falsafiy qarashlar bilan bog'liq. XVIII asr Yevropasida ma'rifatchilik hukmron bo'lib, inson aqli va mantiqiy tafakkuri eng yuqori qadriyat sifatida talqin etilgan edi. Biroq vaqt o'tishi bilan faqat aqlga tayanish inson ruhiy ehtiyojlarini to'liq qondira olmasligi ayon bo'ldi. Jan-Jak Russo kabi faylasuflarning "tabiiy inson", "sof his-tuyg'u" haqidagi g'oyalari nemis ziyolilariga kuchli ta'sir ko'rsatdi[3]. Gyote ham inson tabiatini aql va hissiyot uyg'unligida ko'rishga intildi. Uning asarlarida qalb ovozi, samimiy tuyg'ular va ichki iztiroblar markaziy o'rin egallashi sentimentalizmning falsafiy ildizlari bilan bevosita bog'liqdir[4].

Adabiy omillar ham sentimentalizmning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etdi. XVIII asr boshlarida Yevropa adabiyotida klassitsizm hukmron bo'lib, qat'iy qoidalar, an'anaviy syujet va tipik obrazlarga asoslanar edi. Bu holat yosh ijodkorlarni cheklab qo'ydi. Sentimentalizm esa badiiy erkinlikni, shaxsiy tajriba va individual hislarni ifodalash imkonini berdi. Gyote epistolyar janrga murojaat qilib, "Yosh Verterning iztiroblari" romanida qahramonning ichki dunyosini bevosita va samimiy tarzda ochib berdi[5]. Bu uslub sentimentalizm estetikasi uchun xos bo'lgan ruhiy yaqinlik va hissiy ta'sirchanlikni ta'minladi.

Natijalar.

Madaniy muhit ham sentimentalizmning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Tabiatga bo'lgan munosabat o'zgarib, u inson qalbining aks-sadosi sifatida talqin etila boshlandi. Gyote asarlarida tabiat manzaralari qahramonning ruhiy holati bilan uyg'un holda tasvirlanadi. Bu jihat sentimentalizmning asosiy belgilaridan biri hisoblanadi. Tabiat nafaqat fon vazifasini bajaradi, balki inson his-tuyg'ularining hamdardi, uning ichki kechinmalarini kuchaytiruvchi estetik unsurga aylanadi[6].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Gyote davrida sentimentalizm bir vaqtning o'zida bir nechta omillar ta'sirida shakllangan murakkab adabiy hodisadir. Ijtimoiy bosimlar, falsafiy qarashlarning yangilanishi, adabiy an'analarga qarshi norozilik va madaniy tafakkurdagi o'zgarishlar sentimentalizmning estetik asoslarini yaratdi. Gyote bu jarayonda nafaqat ishtirokchi, balki sentimentalizmi yuksak badiiy darajaga olib chiqqan yetakchi ijodkor sifatida maydonga chiqdi[7].

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, Gyote davrida sentimentalizmning shakllanishi tasodifiy hodisa emas, balki XVIII asr nemis jamiyatining ruhiy ehtiyojlari, falsafiy izlanishlari va adabiy rivoji bilan uzviy bog'liq jarayon hisoblanadi. Gyote ijodi bu oqimning eng yorqin namunalari yaratib, keyingi romantizm oqimiga mustahkam zamin hozirladi. Sentimentalizm orqali adabiyot inson qalbining murakkab va nozik qatlamlarini ochishga muvaffaq bo'ldi va Gyote bu jarayonning markazida turgan buyuk adib sifatida adabiyot tarixida o'chmas iz qoldirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gyote I. V. Yosh Verterning iztiroblari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1980.
2. Safarov O. Jahon adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2012.
3. Karimov N. Nemis mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: Universitet, 2015.
4. Russell B. A History of Western Philosophy. – London: Routledge, 2001.
5. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING REALIZM USULI:" SICHQONLAR VA ODAMLAR"

ROMANI MISOLIDA. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 120-127).

6. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI: ORZULAR VA HAQIQAT. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 113-119).

7. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANINING POETIK XUSUSIYATLARI. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 105-112).

8. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI: IJTIMOIIY VA IQTISODIY TENGSIZLIK. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 98-104).

9. Normurodovna, A. M. (2023). ESSENTIALS FOR SUCCESSFUL ENGLISH LANGUAGE TEACHING. International Journal of Pedagogics, 3(06), 42-47.

10. Normurodovna, A. M. (2022). Emphasize The Social Nature of Learning. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 5, 270-274.